

Fazakas István:

Részletek a filozófia történeteiből¹

Olay Csaba – Ullmann Tamás: *Kontinentális filozófia a XX. században*

Amennyire zavarba ejtő a kérdés, hogy mi is a „kontinentális filozófia” szóösszetétel pontos terjedelme, annyira egyértelműek azok az elvárások melyek az olvasóban a könyv címének olvastán ébrednek. Olay és Ullmann az előszóban óvatosan bánnak a terminussal; elsősorban ellenterminusként definiálják: a kontinentális filozófia az, ami az analitikustól valamiben különbözik (11.). Csak helyeselni lehet, hogy nem bonyolódnak hosszas definíciós kalandokba miután a határok nem élesek, és bizony meglehetősen összetett feladat azokat a kritériumokat meghatározni, amelyek az egyik vagy másik irányzathoz tartozó filozófusok törekvéseit jellemzik. A szerzőpáros három tulajdonságot emel ki *differentia specificaként*: az egészlegesség, az alapokra irányulás és a kritikai szellem (12.). Ellenben ha a kontinentális filozófiát az analitikus filozófiával szemben definiáljuk, joggal merül fel a kérdés, hogy volt-e egyáltalán kontinentális filozófia a huszadik század előtt. Olay és Ullmann amellet foglal állást, hogy már a tizenkilencedik században éltek „a kontinentális gondolkodás számára rendkívül fontos” szerzők, ellenben – miután a fogalompár maga is a tizenkilencedik század végén és a huszadik század elején született – ezen gondolkodók munkássága jobbára csak tább előzménynek tekinthető (uo.). A munka célja azonban egyértelműen nem a „kontinentális filozófia” fogalmának pontosabb körülírása, s a címbe szereplő, homályos megnevezés csupán egy nem mereven körülhatárolt elváráshorizont megnyitására szolgál, melyet a könyv be is tölt. Többnyire.

A könyv történeti megközelítéssel² tárgyalja a (német és francia) fenomenológia, a század eleji francia filozófia, a hermeneutika, az egzisztencializmus, a neomarxizmus, a strukturalizmus, a posztstrukturalizmus, a dekonstrukció és végül a posztmodern irányzatokat. Ez egyúttal fejezetagolási elvként is működik; az egyes fejezetek pedig az adott irányzathoz sorolható szerzők bemutatása sze-

1 Olay Csaba – Ullmann Tamás: *Kontinentális filozófia a XX. században*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2011.

2 Nem állom meg, hogy legalább egy lábjegyzetben fel ne hívjam a figyelmet arra, hogy a könyv hátán szereplő szöveg szerint a mű „probléma-centrikus”. Az előszóban viszont épp arról van szó, hogy: „A kézikönyv fejezetei *nem* a XX. századi gondolkodás *problématörténeti feldolgozására* törekszenek, hanem egy-egy irányzatot próbálnak meg körülhatárolni és azon belül egy-egy életművet a lehető legrészletesebb és leginformatívabb módon megvilágítani.” (12., kiemelés nem az eredetiben).

rint bomlanak további alegységekre. Terjedelmi és egyéb – bevallottan szubjektív okokból (13.) – vannak szerzők, akik kimaradtak. Ennek ellenére sem róható fel a szerzőknek, hogy könyvük hiányos lenne, hiszen hatalmas tudásanyagot mozgatnak meg és a már jól ismert szerzők mellet (Husserl, Heidegger Sartre stb.) olyan filozófusokat is tárgyalnak, akiknek a magyar recepciója kevésbé számottevő (Bachelard, Scheler, Hartmann, Lacan stb.).

A fejezetek strukturális felépítése hagyományos: átfogó ismertetéssel indítanak, körvonalazva azt az általános fogalmi keretet, melybe a későbbi elemzések beleágyazódnak. Hasonlóképp, hagyományos az egyes szerzőkről szóló alfejezetek szerkezete: filozófiai rendszerük tárgyalását rövid életrajz vezeti be. Az életrajzok a legtöbb esetben szakmai pályaképek, melyek segítenek az adott szerző életművét áttekinteni; néhol ellenben olyan – filozófiailag irreleváns – tényeket is meg tudhatunk, melyek inkább „érdekesség” számba mennek – mint például, hogy Derrida profi futballista akart lenni (429.) – vagy még abba se – például, hogy Husserl mikor házasodott (17.). Érdeemes megemlíteni, hogy magyarul talán ez az első olyan filozófiatörténeti munka, ahol az írásos dokumentumokon túl, filmes interjúra is hivatkoznak a szerzők: Deleuze *L'abécédaire*-jére, mely nem csak életrajzi érdekességgel bír, hanem filozófiai relevanciája is van (394.). A különböző, kisebb szakaszokat részletes bibliográfia zárja, mely az elsődleges irodalmon túl az adott tárgyhoz kapcsolódó magyar és külföldi szakirodalmat is tartalmazza, elősegítvén a további tájékozódást. A bibliográfia a legtöbb esetben betölti feladatát, mindazonáltal helyenként hiányos. Nem említik például Merleau-Ponty *A közvetett nyelv és a csend hangjai*³ című művét (vö. 220.), melyet – tekintve, hogy a Merleau-Pontynak kevés írása jelent meg magyar fordításban – fontos lett volna feltüntetni; vagy Derrida *Esszé a névről*⁴ című esszégyűjteményét, melynek egyik írása éppen a *khóra* elemzésére fut ki; mely terminusra Ullmann egyébiránt utalásszerűen hivatkozik is (435.).

Már az eddigiekből is kiderül, hogy a munka alapvetően kézikönyv. Még-hozzá egy alapos és koherens elveket követő kézikönyv, melynek különböző fejezetei önmagukban is megállnak, ám azok számára, akik végigolvassák Olay és Ullmann művét, átláthatóvá válik a huszadik századi filozófia egy felettébb fontos periódusa. Noha az egyes részek zárt egészet alkotnak, bizonyos fontos, a szerzőket – hol lazábban, hol szervesen – összekötő fogalmak a könyv egészén végighúzódnak: például a Max Schelert tárgyaló fejezetben Bergson intuíció fogalmához (vö. 46.), a Habermasról szóló elemzésben Gadamer hermeneutikájához utalják az olvasót a szerzők (vö. 312.), vagy például Heidegger „destrukció”

3 Bacsó Béla (szerk.): *Kép, fenomén, valóság*, Budapest, Kijarat Kiadó, 1998, 142-178.

4 Derrida, Jacques: *Esszé a névről*, Pécs, Jelenkor Kiadó, 1995.

fogalma kapcsán megtudjuk, hogy tulajdonképpen ennek a francia fordításaként született a derridai „dekonstrukció” fogalma (114.).

E szerkesztési elv lehetővé teszi, hogy az olvasó egyéneként, irányzatokként vagy akár összefüggő egészként kezelje a könyvet, mintegy bepillantva e gondolkodási stílus tágabb összefüggéseibe. A célközönséget tehát elsősorban olyan olvasók képezik, akik nem, vagy még nem foglalkoztak a huszadik századi kontinentális filozófiával (13.). Talán nem fölösleges megemlíteni, hogy Olay és Ullmann munkája kiváló tankönyvként is szolgálhat azon filozófushallgatók számára, akik később a kontinentális filozófia valamely területét szeretnék tanulmányozni.

Mindazonáltal a könyv nem mindig áll meg az egyes szerzők pusztá ismeretetésénél. A szerzőpáros sok esetben – bár rendkívül tömören, ám – kritikusan rámutat egy-egy filozófus gondolatainak azokra a gyenge pontjaira, melyek egy lehetséges vita témáját alkothatják vagy éppenséggel egy valós, történeti vitát indítottak el. Éppen ezt a fajta, reflektált tárgyalási módot hiányoltam a Heideggerről szóló fejezetben, ahol ildomos lett volna – legalább röviden – kitérni az egyes kulcsterminusok fordítása körül kialakult vitákra. Olay ugyanis a *Lét és idő* alapfogalmainak vázolásakor a nyomtatásban is megjelent fordítástól *eltérő* terminológiát használ, amivel nem is lenne probléma, ha figyelmeztetné rá az olvasót: nem érdemes fáradoznia az idézett terminusok visszakeresgélésével. Miután a mű bevezető jellegű, tehát azoknak szól, akik éppenséggel nincsenek tisztában a magyarországi Heidegger recepcióval, ez a választás zavarba ejtő lehet: képzeljük csak el, amikor az olvasó a kézikönyv olvasása közben felüti a *Lét és időt* és „az ember” helyett „akárki”-t talál. Bár természetesen Olay zárójelben mindig közli az eredeti német terminológiát, ám ez megoldás legfeljebb a Heidegger útvesztőiben valamelyest jártas olvasónak mond valamit – a kezdők számára valószínűleg édeskeveset jelent.

A L'Harmattan kiadó jól kezelhető, áttekinthetően tördelt könyvet ad az olvasó kezébe; a szerkesztés a könyv különböző egységeinek és alegységeinek viszonyát kiválóan tükrözi. Annak ellenére, hogy olvasószerkesztő is közreműködött a végső változat közreadásában néhány sajtóhiba még így is maradt a könyvben (például az 58, 71, 100, 123, 234, 269, 287, 316, 350. oldalakon)⁵. A *Kontinentális filozófia a XX. században* azonban minden apró szépséghibája ellenére hiánypótló alkotás, mely bizonyára jelentősen előmozdítja a bemutatott irányzatok magyarországi recepcióját. Fontosak persze a fordítások és a monográfiák; mind-

5 Például kérdőjel egy kijelentő mondat végén, „hozzáférhetővé”, „első sorban” külön írva, „az klasszikus”, idézőjelek halmozása, alanyeset tárgyeset helyett, „Barhes” „Barthes” helyett, stb.

azonáltal kétségkívül szükség van olyan színvonalas, áttekintő jellegű kézikönyvekre is, mint Olay és Ullmann műve. Az elmúlt években hasonló kézikönyvek már jelentek meg az általános filozófiatörténet témakörében⁶, vagy az analitikus metafizikában⁷tájékozódni óhajtók számára. Mindazonáltal egy ilyen jellegű mű a kontinentális hagyományról ezidáig hiányzott a magyar filozófiai irodalomból.

⁶ Boros Gábor (szerk.): *Filozófia*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007.

⁷ Tőzsér János: *Metafizika*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2009 és Huoranszki Ferenc: *Modern metafizika*, Budapest, Osiris Kiadó, 2001.